

HA 2.133

ERDÉLYI MÚZEUM

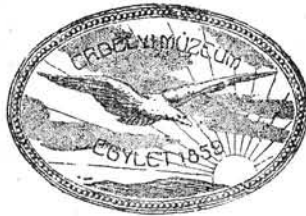
KIADJA AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET

A BÖLCSESZET-, NYELV- ÉS TÖRTÉNETTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLY
AZ ERDÉLYI NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA
ÉREM- ÉS RÉGISÉGTÁRA
KÖZLÖNYE

SZERKESZTI

ERDÉLYI PÁL

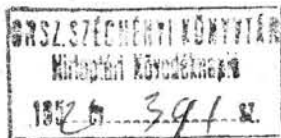
ÚJ FOLYAM V.

1910

XXVII. KÖTET

KOLOZSVÁR
STIEF JENŐ ÉS TÁRSA KÖNYVSZÁJTOJA
1910

TARTALOM.

ÖNÁLLÓ CZIKKEK, TANULMÁNYOK.

	Lap
Buday Árpád: Levelek a rhaetiai és germaniai limes vonaláról. (3 közlemény.) — — — — — 97, 177,	218
Erdélyi Pál: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület félszázada — — — — —	1
Farkas Lajos: Brassai Sámuelről — — — — —	249
Gulyás Pál: Francia iskolai drámák hazánkban — — — — —	130
Gyárfás Tihamér: Régi falfestmények Brassóban. [Egy színes képmelléklettel és egy szövegképpel.] — — — — —	73
Kanyaró Ferencz: Cserei Mihály kesergő panasza és busongó elegiái — — — — —	85
Köblös Zoltán: Adalékok a <i>Régi Magyar Könyvtárhoz</i> . (X—XII. közlemény.) — — — — — 59, 237,	293
Kristóf György: Döbrentei Gábor levelei Sipos Pálhoz. (1815— 1816.) — — — — —	102
— — Megjegyzések az esztétika módszeréhez s főbb feladataihoz	193
Kropf Lajos, Zoványi Jenő, Pokoly József: Az erdélyi refor- mátusok 1656-iki marosvásárhelyi közzsínata történetéhez —	210
Mencsik Ferdinánd: A Paduában tanuló Blotz Hugó levelezése erdélyi és magyarországi barátaival. (1571—1574.) — — — — —	22
Pósta Béla: Múzeumok és könyvtárak — — — — —	77
Roth Viktor: A székelyzsombori és szenterzsébeti oltárok. [2 szö- vegképpel és 8 képmelléklettel.] — — — — —	9
Sziklay Ferencz: Gombos Imre Polyxenája és valószínű forrása	285
Temesváry János: Báró Sztojka Zsigmond Antal erdélyi püspök lemondása — — — — —	121
— — Öt erdélyi püspök rangemlése. [Öt címerképpel.] — — — — —	254
Veress Endre: Erdélyi régi oláh könyvek. (1544—1711.) [10 szö- vegképpel.] — — — — —	142
— — Erdélyi és magyarországi régi oláh könyvek és nyomtat- ványok. (1726—1808.) [13 szövegképpel.] — — — — —	313
Vértesy Jenő: Régebbi Faust-fordítások — — — — —	305
Weber Arthur: Báró Jósika Miklós irodalmi kísérletei — — — — —	136

APRÓ KÖZLEMÉNYEK.

Békefi Remig: Britannus Jánosnak mi is volt a hivatala? — — — — —	181
Gálos Rezső: A magyar Simplicissimus Erdélyben — — — — —	234
Gyárfás Tihamér: A három Hann Sebestyénről — — — — —	232
Halaváts Gyula: A krivádiai őrtorony — középkori — — — — —	107

	Lap
Iványi Béla: Erdélyi középkori adatok Bártfa levéltárában ---	384
Kelemen Lajos: Az első marosvásárhelyi nyomda történetéhez. (1785.) ---	55
Kemény József gr.: Britannus János nagyváradi rektor 1261—1328 közti emléke ---	106
— Erdélyi százainkat érdeklő régi törvények emléke 1506-ból ---	290
Kl.: Thuránszky Tamás hirlapgyűjteménye ---	387
Martján Julián: Magyarok V. Károly császár udvartartásában. (1546—1547.) ---	53
Roska Márton: XVIII. századi orvosi tanácsok ---	291
Sebestyén József: Az Erdélyi Nemzeti Múzeumi levéltár 1909-ben szerzett címeres levelei ---	56
Sörös Pongrácz: Az 1437-iki erdélyi pórlázadás történetéhez ---	182
Temesváry János: Szapolyai Miklós erdélyi püspök. (1462—1468.) ---	51
Török Bertalan: II. Apafi Mihály özvegye, gróf Bethlen Kata halála. (1725.) ---	54
Versényi György: XVIII. századi orvosi tanácsok ---	385

IRODALOM.

Békési, Hradovay, L. Z., Szentmihályi: A <i>Századok</i> név- és tárgymutatója. I. kötet. ---	61, 109, 183, 388
Gálos Rezső: <i>Langheim Irma</i> . Kemény Zsigmond nőalakjai ---	247
—: <i>Stephanie József</i> . Kisfaludy Károly és Bolyai Farkas ---	191
Knr.: <i>Hartmann János</i> . Petőfi tanulmányok. ---	298
—: <i>Márki Sándor</i> . II. Rákóczi Ferencz. II. kötet ---	242
Kristóf György: A <i>Márssal társalkodó murányi Vénus</i> új kiadása ---	70
I. z.: <i>Hartmann János</i> . Petőfi tanulmányok ---	302
— rd. —: <i>Arany János</i> Irodalomtörténete ---	406
Roska Márton: <i>Orosz Endre</i> . A tasnádi neolithkori telep ---	71
—: <i>Orosz Endre</i> . Válasz Roska Mártonnak a tasnádi neolithkori telep ismertetésére adott megjegyzéseire ---	192
S.: <i>Márki Sándor</i> . Emlékbeszéd Kőváry László felett ---	303
Seprődi János: <i>Drumár János</i> . Zenetörténet ---	396

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

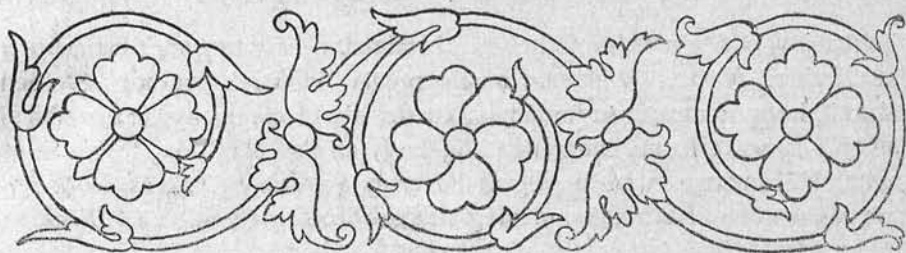
Kanyaró Ferencz († 1910.) ---	96
Pályázat a Kovács Sámuel-pályadíjra ---	108
Beküldött új könyvek ---	192
*	
A XXVII. kötet Mutatója ---	407
*	

KÉPEK JEGYZÉKE.

Fejlécz, Báthory István lengyel király 1578-ban rátóti Gyulaffy László részére kiadott adományleveléről ---	1
Fejlécz, a székelyzsombori oltár <i>predella</i> képe ---	9
A székelyzsombori oltár Máriája ---	11

	Lap
A székelyzsombori oltár nő-szentjei — — — — —	13
A székelyzsombori oltár képei: Jézus az olajfák hegyén. Jézus elfogatása. Jézus Herodes előtt. Jézus megostorozása. Töviskoszoruzás. Kereszthordozás. Jézus keresztfeszítetése. Jézus feltámadása. Szent István (?), Szent Péter és Szent Márton szobra. Az angyali üdvözet. Mária látogatása. Jézus születése. A napkeleti három bölc. (7 önálló melléklet.) — — —	16
A szenterzsébeti oltár. (Önálló melléklet.) — — — — —	17
A brassói Szent Bertalan-templom falfestményei. (Önálló színes melléklet.) — — — — —	73
Ornamentális freskórészlet a brassói káptalanházból — — — — —	76
Fejlécz az 1643-iki jászvásári oláhnyelvű <i>Evangelium</i> ból — — — — —	142
Brassó város czímere az 1581-iki brassói oláhnyelvű <i>Evangelium</i> utolsó lapjáról — — — — —	146
Fejlécz az 1561-iki brassói oláhnyelvű <i>Evangelium</i> ból — — — — —	147
A szászvárosi 1582-iki <i>Palia</i> bevezetésének utolsó lapja — — — — —	154
A szász-sebesi 1683-iki <i>Sikriulü de aur</i> (Arany koporsó) czím- és hátlapja — — — — —	163—164
A gyulafejevári 1699-iki <i>Bukovna</i> (Ábéczés könyv) czím- és hátlapja — — — — —	168
Canisius Péter kolozsvári 1703-iki Catechismusának czímlapja — — — — —	171
I. Rákóczy György czímere a gyulafejevári 1648-iki oláhnyelvű bibliából — — — — —	176
Mártonfi György (karczfalvi) erdélyi kath. püspök bárói czímere — — — — —	259
Antalfi János (csikszentmártoni) erdélyi kath. püspök bárói czímere — — — — —	265
Sorger Gergely erdélyi kath. püspök bárói czímere — — — — —	271
Sztojka Zsigmond Antal (szalai) erdélyi püspök és testvérei bárói czímere — — — — —	277
Bajtay József Antal erdélyi kath. püspök bárói czímere — — — — —	283
Fejlécz az 1750-iki balázsfalvi <i>Ideaból</i> — — — — —	313
Cyryll-betűs számok és arabs szám-értékük — — — — —	315
Kagylós záródísz a szebeni 1784-iki <i>Normaból</i> — — — — —	316
Fejlécz a szebeni 1785-iki <i>Instructioból</i> — — — — —	317
A balázsfalvi monostor az 1757-iki <i>Evhologion</i> hátlapjáról — — — — —	320
Az 1789-iki szebeni <i>Erdélyi erdőszabályrendelet</i> kezdő sorai — — — — —	340
Az 1793-iki balázsfalvi <i>Catavasier</i> czímlapja — — — — —	346
Az 1795-iki kolozsvári <i>Randuiala Guberniumului contra talharilor</i> — — — — —	349
Aaron Vasilie: Verşurü veselitoare. (Kolozsvár. 1806.) czímlapja — — — — —	368
Hasonmás Hochmeister Márton kolozsvári nyomdász és könyvkereskedő előfizetési felhívásából. (Kolozsvár. 1806.) — — — — —	369
Krisztus a kereszten. Fametszetű kép az 1808-iki szebeni <i>Patima şi moartea lui Isus Hristosból</i> — — — — —	375
Mérleges záródísz egy 1807-iki neamczui könyvből — — — — —	378
Női fejcs záródísz egy 1731-iki rimniki könyvből — — — — —	383

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület félszázada.

Az alapításnak félszázados ünnepén hálás szívvel gondolunk mindazokra, kik a Múzeum gondolatát szeretettel dajkálták: azokra, kik az intézmény szükségét jámbor szándékkal hirdették, megvalósítása tervét kegyes óhajtként fölvetették, megalkotását sürgős föladatul követelték; kik az alkotás gyönyörűségének irigylésreméltó részesei voltak, kik bölcsőjét csendes örömmel és dédelgető szeretettel körül állották; kik fejlődését áldozattal és munkával, kis és nagy dologban buzgón szolgálták. Az álmodó, tervelgető, alkotó és segítő munka dicsősége ragyogja körül aggodalmas és lemondó küzdelmüket, éledő és elhaló reménységük lobogását, dicsőségük átvillan az idők ködén, jóhitű bizodalruk ereje tovább él az új nemzedékben, áldozatuk tömjéne ma is ég a mi oltárunkon. Eszményök egybefoglal multat és jelent, hogy összefoglalhassa a jelent s a jövőt. Félszázad után ma is úgy él a Múzeum gondolata, mint kipattanásakor élt. Az előkészítők, az alapítók s a mai nemzedék fölfogása szükség szerint egy és szükség szerint állandó, mert a Múzeum nem egyes emberek vágya, nem egyes társaságok törekvése volt, hanem egy korszaknak reménye s egy nemzetnek szükséglete: a Múzeumban fajunk művelődési hivatása és megváltásának bizonyosága diadalmaskodott s azért oly állandó és fiatalos ma is munkáló ereje. Ezért oly fényes és erős a gondolat s az alapítók dicsősége ma mintha csak nyerne ragyogásban.

Az a halovány fény, melyet *Bod Péter* és *Benkő József* írásai vetnek, azok a kicsiny tüzek, melyeket *Aranka György*, *Döbrentei Gábor* és *Bölöni Farkas Sándor* gyújtogatnak, ezért világítanak az idő messzeségéből ide, hozzánk is; de mily éles fényt vetettek az ötvenes évek szomorú és borongós világára. A mint az elkésett útnak minden tűzhely csillanó világa megnyugvást jelent, a mint sötét éjszakában minden csillag fényesebben ragyog: a Múzeum gondolata és szüksége az ötvenes évek hű nemzedéke szemében akként látszott fényesebbnek és akként

ígért a jövőre megbecsülhetetlen bizalmat. S ha arra gondolunk, hogy az *Erdélyi Nemzeti Múzeum* az elnyomatás idejének szomorú éveiben alakult, hogy nemcsak tudományos és irodalmi, hanem egyben politikai alkotás is volt: hamar megérthetjük, hogy az első álmodók, tervezők és alapítók eszménye miért ragyog ma is, hogy a szerény törekvést és önzetlen áldozatot miért látjuk ma még nagyobbak, még fölemelőbbnek az ötven esztendő távlatából az elnyomatás korában!

Nem pusztán a véletlen játéka, hogy *Múzeumunk* alapítására ugyanaz a *Mikó* Imre tökéli el magát, a ki *Bod* és *Benkő* íratainak odaadó tanulmányozásába mélyed el; hogy *Múzeumunk* bölcseje fejénél azok a férfiak állanak, kik fiatalságuk eszmélő éveiben Döbrentei *Erdélyi Múzeumát* forgatták. A gondolat élete csodálatos és kiszámíthatlan és azok a messziről hangzó kiáltások, melyek annak idején *Múzeumért* a pusztában hangzottak el, az erdélyi medenczét övező hegyek ormairól visszaverődve folyton meg újra hallhatókká lettek. Azokon a régen meggyújtott s hamvadó zsarátnokban tovább égő tüzeken, gyújtottak fáklját 1859 november hó 23-án az alapítók, melylyel egy ködös, lompos, de mámoros őszi estén Kolozsvár utczáit s a jövő útját, fénybe borították.

Mily nemes tanulság, hogy az életrevaló gondolat száz év múlva is föltámad s milyen megdöbbenő valóság, hogy Erdélyben száz esztendő kellett a *Múzeum* megvalósítására. Milyen értékes valóság, hogy azok a pislá tüzek Mikóék fákljaiban lobogó lánggra gyúltak s milyen fölemelő látvány, hogy mindez éppen akkor történt meg, mikor az ország politikai helyzete miatt arra legkevesebb remény lehetett, de a legnagyobb szükség volt. Ime mily hatalmas van a művelődési ösztönnek s ma mondhatjuk: mily megváltás rejlik a műveltségben! Súlyos politikai viszonyok között, kietlen közélet ölen, szegény és sokféle sebtől vérző társadalom által valósul meg a száz éves gondolat: az *Erdélyi Nemzeti Múzeum* s e zord időben vehette magára a szebb jövő köntösét, terjeszthette el azt a hitet: hogy nemzetül való fenmaradásunknak a tudomány és műveltség megbecsülésében, hazánk és multunk megismerésében bírjuk erősségét. Mert ez erények hazánk szeretetét, erőnk megismerését és kifejtését biztosítják.

A mai kornak elkényeztetett és könnyen élő embere szinte elképedve áll ez eredményekkel szemben. El sem tudja gondolni, hogy lehetett a *Múzeumot* akkor megteremtteni, a mit ma, kedvezőbb viszonyok között is olyan nehéz volt megtartani. Kétség támadt bennünk is, mikor vergődve kapargattuk egytűvé a *Múzeum* tüzének üszkösödő paraszát: erőnk fogyatkozott-e meg, önzetlenségünk pusztult-e el? Vagy ma már nem időszerű a *Múzeum* s annak alapvető gondolata: hogy nagyobb műveltség nagyobb erőt jelent? A mult már nem alapja a jelennek s nem záloga mindkettő a jövőnek s a vérrel öntözött haza földje csak

arra jó, hogy bővebben teremjen? Hát elmaradott és ósdi gondolatok volnának mindezek ma, holott most ötven éve alkotásra ösztönző és nemzeti cselekedetre készítő igazságok voltak?

Sem az igazság nem változott, sem a gondolatok nem váltak tartalomban, értékben és jelentőségben szegényebbekké, csupán egy kis határigazítás történt a lefolyt ötven év alatt, a melynek föl nem ismerése miatt kétségtelen hanyatlást lehetett megállapítani a *Múzeum* gondolatának hátrahagyott útjában.

Az 1859-ben megalkotott *Múzeum* s a nem élő *Múzeum* között az a különbség van, a mi az elnyomatás idejének és a mai alkotmányos időnek nemzeti és közművelődési tartalma között megállapítható. Akkor a *Múzeum*, bár tagadhatatlanul közműveltségi intézménynek tekintették, politikai jelentőségében nemzeti életünk palladiumaként szerepelt. Az elnyomatás alatt tespedésre kényszerített nemzeti erő sem politikai, sem nyilvános közéleti vagy társadalmi intézményekben nem érvényesülhetett. Sőt mennél jobban le volt nyugózva, annál inkább törekedett érvényesülni. Az egész társadalom élete s az egész nemzet tevékenysége álomba merült s Madáchként, *borsón térdepelve*, szépet álmódott. Álmodott a szabadságról, melynek kelő csillagát remegve leste, a dicsőséges multról, mely kietlen éjszakába sülyedt. Mint az alvajáró járt, élt, tett, mintha élne s a politikai és közéleti tevékenységén kívülálló, művészeti, irodalmi, művelődési és társadalmi tereken próbált élni. Képirásunk történelmi irányát ez a kor mélyítette s mintha Vörösmartyék irodalmi eszménye a színek és vonalak gazdagságában támadott volna föl. A politikai napi lapok vezérczikkei helyén irodalmi és művészeti esseyék jelennek meg s *Kemény Zsigmond* báró a *Pesti Napló*ban ekkor írja politikai lelkű irodalmi vezérczikkeit. Színházainkban hősi és nemzeti játékok uralkodnak, íróink előfizetési fölhívásait hazafias lelkesedéssel ekkor jegyzik alá; az irodalom bújik elő leghamarabb s a hatalom, miután a politikai foglyokból kifogyott, a cenzúra önkényével fogja meg áldozatait. A pesti Nemzeti Múzeumnak ekkor küldik névtelen adományukat mindazok, kik másként nem tudják hazafias lelkök szomját oltani. Emberbaráti, művészeti, irodalmi, ipari, gazdasági, kereskedelmi egyesületek és társaságok ekkor alakulnak Pesten és a vidéken s az így félreszorított erő minden téren jelentkezik s mert sehol sem szabad poltízálni — mindenütt politikát csinál. A messze székelő s idegen nyelvű hatalom nem lát bele a nemzet életébe s boldog abban a hitben, hogy íthon minden csendes. Pedig a sajtó és paletta, a tudomány és az egyesületek, a paloták és kunyhók, a sóhajok és a reménységek mögött és alatt minden egyesben és minden társaságban az elfojtott szabadság vonja meg magát. Minden levél allegóriában szólt, mint a lírikusok; minden jó ember egymásra ismert, kinek hazája szabadsága a szívén fekszik, minden szem lesi az emigránsok küzdelmeit s a

külső politika változásait, de minden kocsma tele van spionnal, a kik azután nyugodtan jelentik, hogy a bús magyar a *királyért* sűrűn emel poharat.¹ Az elmés és jellemző szójáték mögött a sírva vigadó magyar keserű humorát s az elnyomatás némaságában a nemzetnek erőt gyűjtő reménységét kell látnunk. Az első alkalommal, mikor oda át *Kazinczy* születésének százados fordulóját ünnepelték, mikor ide át az *Erdélyi Múzeumot* megalapították, minden rejtező erő országos tüntetésben tört ki, melyet csak korlátozni lehetett, de sem belekötni, sem elnyomni nem volt tanácsos. Irodalmi és közművelődési ünnepek mögött a politikai tüntetés az egész országot egyesítette s az egyesülésben rejlő erő megteremtette az *Erdélyi Múzeumot*.

A *Múzeum* története megtanít arra, hogy a lelkesedés lassankint lohadni kezd s a történelem arra, hogy ennek egyik oka a politikai élet alakulásában rejlett. Mert, a mint lassan-lassan enyhülni kezdett a levegő és tisztulni a határ: a múzeumot létrehozó erő részint a veszíteni, részint más tereken kezdett érvényesülni. Ez az örvendetes politikai fordulat azonban a *Múzeumra* majdnem végzetessé váló alakulás csíráját hordozta magában. Egy okon azért, mert gróf Mikót és társaságát a valósággá lett *únió* az egységes Magyarország közéletébe vitte át, más okon azért, mert a fölszabaduló erőt más és újabb társadalmi tereken foglalkoztatta. Így nem csupán a vezetők, hanem az erők is megfogyatkoztak a *Múzeum* körül s azonfelül még a *politikai* ösztön és szükség egyaránt irányt változtattak s míg eddig a *Múzeum* érdekében és javára munkáltak, ennek utánna már a nagy köz- és egységes társadalmi élet terén érvényesültek. Ilyen módon a *Múzeumot* az a veszedelem fenyegette, hogy ugyanaz az erő, mely fölemelte, el is fogja ejteni, ha csak a *Múzeumot* szülő politikai és nemzeti viszonyok helyében egyidejűleg amazok pótlására új elvek és eszmények, új erő és új viszonyok nem lépnek.

Kétségtelen, hogy a *Múzeumnak* megvan a saját föntartó ereje ama közvetlen és kölcsönös hatásban, melyet környezetére gyakorol, de az is kétségtelen, hogy az *Erdélyi Múzeumot* a politikai szükség és a nemzeti lelkesedés teremtették meg. Természetes tehát, hogy abban a pillanatban, a melyben a politikai szükség a nemzetet más felé irányította és lelkesedését más eszmények kötötték le, a *Múzeumnak* el kell hanyatlania, ha amazokra s nem saját, benső erejére, az abban élő eszményekre és a belőle fakadó törekvésekre támaszkodik.

Valami ilyesféle történt. *Mikó* Imre gróf hamar észrevette, hogy lassú sorvadás fenyegeti kedves alkotását, hogy a politikai élet és a társadalmi tevékenység már nem forrása többé a *Múzeumnak*, hogy a

¹ Az ötvenes évek alatt nyilvános helyeken ezzel a köszöntéssel koczintgattak: *Igyunk a ki ráér!*

Múzeum körül mind nagyobb és nagyobb közöny terjeng s hogy a változott idők alakulásában az intézmény fokozatosan alább süllyed. Beszédeiben és leveleiben, de meg a vezető férfiak nyilatkozataiban sűrűn akadunk e tényeket megállapító észrevételekre és megjegyzésekre. Sajnálattal kell azonban megállapítani azt, hogy a sorvadás tényének határozott fölismerésén kívül, sem új célok megjelölésére, sem új utak vagy irány kitézésére nem akadunk. Talán csak tapogatózások, tervelgetések nyomaira bukkanhatunk, de értékesebb és határozott törekvésre nem. A *Múzeum* alapításában csodálatos heroizmussal küzdő grófot ez a tapasztalás igen mélyen érintette, de leginkább azt fájlalta, hogy minden gondoskodása, folytonos buzdítása, állandó példaadása is hiábavalónak bizonyult.

Az intézménynek királyilag megerősített nemeslevele a *Múzeum* feladatát a szorosán vett muzeális célon kívül a honismeret terjesztésében és a tudomány művelésében szabja meg. Az alapítás idején mind a két cél egyaránt fontos volt és egyformán alkalmasnak bizonyult az ébredő magyarság politikai és társadalmi ereje kimutatására. Később azonban az irodalmi törekvésekről mihamar lemondottak, mert a múzeumi elv jobban gyümölcsözött és mert az irodalmi tevékenységre a megnyílt Akadémia és fölszabadult könyv- és hírlapirodalom több és kész alkalmat nyújtott. A múzeumi elv így egyelőre magára maradt, nem sokára elvesztette régi vonzó hatalmát. A *Múzeum* tehát, mivel mind az irodalmi, mind a múzeumi cím alatt folytatott izgatásban alább hagyott, mivel amaz más térre vándorolt, emez meg erőteljének bizonyult: a politikai viszonyok megváltozásával, az éltető gondolat hanyatlásával megindult a lejtőn. Mivel tehát a *muzeális* alap, melyen működése megindult, lassan-lassan szállani kezdett, az akadémiai elv meg lassan-lassan mind kecsesgömbbé vált, a vezető férfiak önkénytelenül is a tudomány művelése felé kezdtek hajlani. E változásnak egymás után föltűnő jelenségei között csak kettőt kell megjegyezni. Az egyetemmel való kapcsolat, melyet még *Mikó* gróf érdeméül kell tekintenünk, a *Múzeum* gyűjteményeinek fönmaradását biztosította ugyan, de már előkészítette az új alakulás útját. A tudományos szakosztályok megalkotása, a *Múzeum* körül csoportosult, írók, tudósok, főként egyetemi tanárok s a *Múzeum* égisze alatt meginduló rendszeres irodalmi vállalatok, a gyűjtemények költségeinek apadása, elhelyezésükben és gondozásukban megállapítható közöny, teljes határozottsággal igazolják, hogy ez a változás, átalakulás csakugyan megtörtént. Azonban ez a változás, nemcsak a gyűjteményeket szorította háttérbe, hanem magát az egyesületet is, mert a közelmúltban már annyira jutottunk, hogy az egyesület állandó deficzittel küzdött, a tagok száma 60—70-re leapadt, a gyűjtemények költségvetése csökkent s a szakosztályi és személyzeti kiadások aránytalanul megnövekedtek.

E tények igazolására fölsorolható bizonyító érvek és kimutatások

az 1906-iki átalakulást megelőző évek irományai között bőségesen meg vannak. S az 1906-ban történt átalakulás igazolja azt is, hogy az alapítás két elvének, a múzeumnak és az akadémiának szerencsés összhangba való állításával az *Erdélyi Nemzeti Múzeum* új és határozottan emelkedő fejlődésnek indult; igazolja, hogy sikerült megtalálni a nagy közönséggel, a társadalommal és a közoktatástügyi Miniszter úrral a szükséges kapcsolatot s általuk megteremteni a jövő virágzás alapjait.

E változás alapja a gyűjtemények fontosságának fölismerése, tehát a *muzeális* elv jogának elismertetése volt. Ez az elv pedig azt jelenti, hogy az irodalmi és tudományos munkának a honismeret szolgálatában, az *Erdélyi Múzeum-Egyesület* kezében csak úgy lehet sikere, eredménye és diadala, ha mindenben a gyűjteményekre támaszkodik, ha a *Múzeumnak* benső, de kifelé ható erejét, vonzó és magához kapcsoló hatását, nemesítő és emelő öntudatát, szóval a *Múzeum* alapját tevő elvet a maga tisztaságába vissza állítjuk és kifejtésre bírjuk. A tudományoknak komoly és beható művelése ma már elképzelhetetlen gyűjtemények és laboratóriumok nélkül s ezért azoknak alkotása és fejlesztése első sorban tudományos kötelesség és munka. A gyűjtemények ma már nem ritkaságok és fureszaságok tárházai, hanem megőrzőhelyei a tudomány adatainak, forrásainak, szóval anyaguknak tudományosan és szakszerűen földolgozott és megmaradásukat biztosító hiteles helyei. A muzeális munka ma már nem lehet műkedvelőség, miként a tudomány sem dilettantizmus. A múzeum ma ép oly tudományos intézmény, mint a laboratórium s ezért az *Erdélyi Nemzeti Múzeum* a XX. század fölfogásában szerencsésen valósíthatja meg az alapítók gondolatát és a saját korának közművelődési és tudományos föladatait.

Ilyen gondolatok és ily irányú törekvések élnek ma a Múzeum gondozói s az Egyesület vezetői előtt. Meg kellett teremteni az egyesületi élet keretében a XX. század múzeális fölfogásának megfelelő gyűjtemények fogalmát, ezt az így meghatározott múzeális gondolatot el kellett ismertetni s a múzeumot a tudományos működés alapjává rendelni. Ily módon félszázad mulva az alapítók gondolatát nem csupán a maga tisztaságában sikerült megállapítani, hanem egyúttal összhangba hozni a mi korunk fölfogásával is, melyet ma a művelt világ a múzeális gyűjteményekről táplál. Az ily módon visszaállított múzeális elvek szerint berendezett egyesületi élet az új alapszabályok keretén belől eredménynyel végzi nagyjelentőségű föladatait. S az Egyesületnek most már az a legfontosabb teendője, hogy a jelzett fölfogást a társadalomnak teljes egészében s egésze előtt képviselje és elismertesse. Nem úgy, hogy megelégedjék eszmei hódítással, hanem úgy, hogy az eszmék csengő aranyalapját aprópénzre váltva szétszórja, mint hajdan a királyok koronázásakor, főként úgy, hogy erős társadalmi közösséget hirdessen, mun-

káljon és teremtsen a közönség és a gyűjtemények s az Egyesület között. E közönség lesz a legbiztosabb alapja Múzeumunk és Egyesületünk jövőjének fölvirágzásának.

Hogyan, kérdik, kik még nem részesei ez áldásos közösségnek. Egyszerűen felelve: minden módon, minden erkölcsös eszközzel és minden alkalmat fölismerő és megragadó éberséggel. A gyűjtemények és a közönség érdeke, munkája, áldozata, dicsősége és szégyene egyaránt legyen közös erkölcsi java mindkettőjüknek. E közösségnek alapja azonban itt és ott egyformán a magyar érzés és a műveltség. Gyűjteményeink látogatóinak érezniök kell, hogy a mindennapi élet sivár küzdelmei fölé emelkedtek kincseinket szemlélve s gyűjteményeink ebben az eszmei világban éljenek, hogy az utcai hang és a forgalom sara be ne hatolhasson szentélyeikbe. Az egymásra utalt gyűjtemények és közönség kapcsolata ily módon mindig nemesebb viszonyná válik s lassankint meg fogja teremteni az érdekközösséget s az áldozatokban való versengés vágyát. A közönség keresse föl, a gyűjtemény szolgálja, egyik a másikat. Legyen köztük bizalom, alapul az érintkezésre, akár tudományos, akár üzleti legyen érintkezésök. A példák talán világosabban szólnak.

Ha járatlan, tapasztalatlan ember fordul a gyűjtemények valamelyikéhez, nem szabad azzal visszaélni, mert nem illik. Valaki elad valamit, meg ne kérdezzük, hogy miért nem adja inkább ajándékul, hanem illő árát ajánljuk s ne azt nézzük, ki adja el, hanem azt, mit ad el. Valaki látni, tanulni akar, mutassunk neki, a mit kell s tanítsuk meg, a mire szüksége van. Valaki ránk gondol, köszönjük meg figyelmét; valaki félreért, világosítsuk föl tévedése fölül. Ha azután jóhírünk eiterjed, hamarosan megkapjuk a viszonzást. Hozzánk szoknak és fölkeresnek vagy ránk gondolnak azok is, kik eddig rólunk tudomást sem vettek.

Ezt az általánosan fogalmazott kölcsönösséget a mindennapi élet pompásan föl tudja aprózni érintkezésre, okulásra, érdeke kielégítésére, szóval minden viszonyban s mindenre, a miben velünk közös. Ilyen közösség pedig számtalan esetben kerül. Az iparos gyűjteményeinkben megtalálja mintáit, mustráit, művészi útmutatását. Múzeumi városban a műipar mindig fejlettebb, mint másutt. Az erdélyi híres ötvösség régiség-tárunkban ismeri meg a mult nagy mestereit és mesteri munkáját. A népi művészet termékei készen adják nemzeti művészetünk elemeit, formáit, vonalvezetését, a díszítő stílus sajátosságát, sőt még az anyag technikai kezelését is. Könyvnyomtató és könyvkötő, könyvdíszítő, illusztrátor vagy rajzoló tiszta forrásból, könyv- és levéltárunkból, mindig friss és nemzeti hatásokat meríthet. Természettudományi táraink telve vannak ismeretre, tanulásra, gyakorlati célokra, gyönyörűségekre szolgáló anyaggal, a föld élete s a természet háztartása titkainak magyarázatával. S mind az a gazdag és változatos kincs, a melyet gyűjteményeinkben az idő eddig fölhal-

mozott s még ezután föl fog halmozni, mind nyitva áll és ingyen az előtt, a ki irántuk érdeklődik. A mai embernek mennyi érdeke, igénye, szüksége kapcsolódik a gyűjteményekhez s mily sokféle alkalom kínálkozik mindannak kielégítésére!

Ha a *Múzeumot* egyszer megismerték, meg is szeretik; megszeretvén, megbecsülik; megbecsülvén, támogatják, dajkálják is. El tudom képzelni, hogy tanítóink, papjaink, földesuraink kint a vidéken, tanáraink és polgáraink a városokban egyszer csak mind a *Múzeum* híveivé válnak. Hölgyeink nem fogják átallani a régi kosztümök stílusos helyreállítási munkáit, diákjaink tárgyak és emlékek gyűjtését, műkedvelőink a táruk gazdagítását, íróink és tudósaink anyagunk tanulmányát, művészeink az emlékek elemzéseit, iparósaink a régi minták után való dolgozást s édes mindnyájuk a *Múzeum* pártolását.

Ilyen közösség, ilyen egymásrautaltság, ennek érzése és gyarapítása volna a valódi alap, melyen *Múzeumunk* virágzását kell várunk. De ennek viszont az általános művelődési vágy és az általános műveltség az első föltétele. A külföldi példák és a gyakorlat azt igazolja, hogy minden nemzet és minden vidék, város vagy éppen minden egyes ember műveltségi foka attól függ, milyen viszonyban áll a gyűjteményekkel, vagy milyen fejlett s mennyi gyűjteménye van. Útikönyveink ezt a mindennapos bölcsességet úgy hirdetik, hogy a legszükségesebb tudnivalók után, a mely az illető ország vagy város multjára, életmódjára vonatkozik, azonnal és első helyen a *Múzeumokat* vonultatják föl. Utazó felebarátaink pedig legelőbb a *múzeumokat* nézik, úti emlékeik között pedig mindenütt a gyűjteményeiket őrzik leggondosabban. Természetesen, mert minden hasonló természetű közművelődési intézmény között a *múzeum* és a *könyvtár* a legáltalánosabb, legelőzékenyebb és legjobban megközelíthető. Iskoláinknak különféle fajtája, színházainknak mindenike, akár melyiket tekintjük is, csupán egy-egy kisebb kör vagy osztály javára szól. A gyűjtemények azonban öreget és fiatal, nőt és férfit, gazdagot és szegényt, egészségest és betegest, tudóst és tudatlant, idegent és földit, szakembert és laikust, szóval minden rendű és rangú látogatót egyformán magukhoz bocsátanak és mindenkit egyéni sajtáságuk szerint ki tudnak elégíteni. Csak a *templom* demokratikusabb, önzetlenebb és megbízhatóbb.

Erdélyi Pál.